

KRAJIŠKA NASELJA UZ RIJEKU DRAVU NA PODRUČJU ĐURĐEVEČKE PUKOVNIJE NA KRAJU 18. STOLJEĆA

MILITARY FRONTIER SETTLEMENTS ALONG THE DRAVA RIVER ON THE TERRITORY OF THE ĐURĐEVEC REGIMENT AT THE END OF THE 18TH CENTURY

Nikola CIK

Profesor povijesti

Ul. bana Jelačića 28, Đurđevac

nikolacik@gmail.com

Primljeno/Received: 11. 11. 2017.

Prihvaćeno/Accepted: 7. 12. 2017.

Prethodno priopćenje

Preliminary communication

UDK/UDC: 355.71(497.5-282.24Drava)*17"

[314.1+911.37] (497.525Podravina)*17"

SAŽETAK

U radu su predstavljene rezultati komparativne analize nekoliko naselja u koprivničkom i đurđevčkom dijelu Podravine koja su u drugoj polovini 18. stoljeća bila smještena u neposrednoj blizini rijeke Drave. Istraživački fokus usmjeren je na položaj naselja u odnosu na rijeku Dravu i na stanovništvo, odnosno demografske prilike u naseljima Torčec, Botovo, Drnje i Brod. Za demografsku analizu korišteni su podaci iz crkvenih matičnih knjiga, a za proučavanje okoliša kartografski i narativni izvori krajiške provenijencije te dosadašnje spoznaje istraživača. Posebna pažnja posvećena je uređenim prijelazima preko rijeke Drave koji su utjecali na kretanje stanovništva u ovome dijelu Podravine. Usporedbom je utvrđeno je da su kretanja stanovništva u promatranim naseljima pratila tada uobičajene trendove. U slučaju naselja u koprivničkoj Podravini rijeka Drava najviše je utjecala na izgled naselja i prometnu infrastrukturu. Uređeni riječni prijelaz kod naselja Brod u Đurđevčkoj krajiškoj pukovnji očito je povoljno utjecao na gospodarske i demografske prilike u tome naselju.¹

Ključne riječi: rijeka Drava, riječni prijelazi, demografija, Podravina

Key words: the Drava river, river-crossing, demography, Podravina

UVOD

Cilj ovoga rada je predstaviti rezultate komparativne analize stanja u nekoliko naselja koja su se u posljednjim desetljećima 18. stoljeća nalazila u neposrednoj blizini rijeke Drave. Kao uzorak promatrano je naselje Brod u đurđevčkom dijelu Podravine i naselja koja su bila u sastavu rimokatoličke župe sa središtem u selu Drnju u koprivničkom dijelu Podravine. Zajedničko je obilježje ovih naselja smještaj u neposrednoj blizini rijeke Drave, točnije na njezinoj desnoj obali. Analizom podataka prikupljenih iz različitih povijesnih izvora nastojao sam prepoznati primjere pozitivnih i negativnih utjecaja blizine velike rijeke kakva je Drava i njezinih zaobalnih voda na stanovništvo koje je obitavalo u naseljima koja su se nalazila na dravskim obalama. Pretpostavio sam da bi takvih obavijesti trebalo biti mnogo s obzirom da je Drava hirovita i meandrirajuća rijeka sklona plavljenju čiji su destruktivni utjecaji već zabilježeni u različitim povijesnim razdobljima. Zbog toga je provedena demografska analiza podataka o osnovnim vitalnim događajima koji su zabilježeni u crkvenim matičnim knjigama rimokatoličke kapekanije (vikarijata) u Brodu i župe u Drnju. Količina podataka, a time i kvaliteta zaključaka, uvjetovani su sačuvanošću i dostupnošću ove vrste povijesnih izvora. Obavijesti o samome izgledu i položaju naselja uz rijeku Dravu i njezinim obilježjima sadrže kartografski i narativni izvori krajiške provenijencije i ranije objavljeni radovi.

¹ Rad je izrađen uz potporu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

PRIJELAZI PREKO RIJEKE DRAVE

Važan dio prometne infrastrukture u krajiškom dijelu Podravine u drugoj polovini 18. stoljeća predstavljali su uređeni prijelazi preko rijeke Drave, odnosno brodovi ili skele. S obzirom da je korito rijeke Drave bilo toliko široko da ga tada nije bilo moguće lako premostiti, ljudi su prelazili rijeku plovilima (brodovima, skelama) na najprikladnijim mjestima. Budući da u velikom dijelu koprivničke i đurđevačke Podravine granica između vojnokrajiškog teritorija i ugarskih zemalja nije bila položena u rijeci Dravi to je značilo da je stanovništvo s desne obale rijeke Drave imalo relativno čestu potrebu prelaziti na njezinu lijevu obalu. Naime, u pojasu između lijeve dravske obale i granice širokom nekoliko kilometara nalazile u se obradive poljoprivredne površine i konaki koje su koristili žitelji naselja s desne obale rijeke Drave. To se područje danas naziva Prekodravljem, a veličina mu nije bila stalno jednaka jer je Drava često mijenjala svoj tok i tako povećavala ili smanjivala taj teritorij. U drugoj polovini 18. stoljeća Prekodravlje se protezalo od Botova i Drnja do kraja Repaške šume i virovskih konaka. Tada su gornji dio Prekodravlja zapremale zemlje Drnjanaca i Sigečana, a donje Prekodravlje većim dijelom je prekrivala prostrana šuma Repaš.² Po toj šumi čitavo se područje današnjeg Prekodravlja u drugoj polovini 18. stoljeća nazivalo Repaš.³

Na jozefinskoj karti s početka 1780-ih godina na toku rijeke Drave u tome dijelu Đurđevačke krajiške pukovnije označeno je nekoliko riječnih prijelaza (redom nizvodno): preko Repaškog kanala (*Repasser Canal*) između toponima Taborišče (*Tabolistie*) i Ledvenice (*Ledvenicze*), pri kraju sela Sigećec, Novigradski prijelaz kod Novačke (*Novachka*), Molvarski prijelaz (*Molvaner Überfuhr*) sjeverno od sela Molve, Virovski prijelaz (*Virianer Überfuhr*) kod virovskih konaka.⁴ Po međusobnoj povezanosti puteva koji vode do nabrojanih prijelaza i njihovim nazivima znamo da su žitelji pojedinih naselja (Novigrad, Virje i Molve) uglavnom bili usmjereni na iste riječne prijelaze. S obzirom na razmještaj konaka, obradivih površina (oranice, sjenokoše, pašnjaci), mlinova i šuma možemo zaključiti da su ti prijelazi služili za obavljanje gospodarskih aktivnosti. Drago Roksandić ove prijelaze naziva seoskima i pripisuje im ulogu ostvarivanja komunikacije zbog razdijeljenosti agrarnog zemljišta na dvije dravske obale.⁵

Osim spomenutih prijelaza ovdje nas najviše zanimaju uređeni riječni prijelazi u Drnju, odnosno Židovarošu (*Sido Varos*) i onaj u naselju Brod. Naime, u Drnju je preko rijeke Drave bio sagrađen most, a kod Broda se preko Drave prelazilo pomoću plovila. Most kod Drnja, odnosno Židovaroša, kao i obližnji brod (skela) detaljno su opisani pri jozefinskoj topografskoj izmjeri. »Drveni most koji vodi preko te rijeke na veliki otok, uz nasip koji se na njega naslanja kod Židovaroša tek je nedavno obnovljen i učvršćen. Na rukavcu s druge strane otoka, koji se zove Repaški kanal, nalazi se ravna skela, a osim nje održava se još jedna kod sela Botova u Civilnom dijelu i nizvodno još jedna kod sela Sigećca, (...).«⁶ Stoga Drago Roksandić opravdano smatra najsolidnije uređenim prijelazom preko rijeke Drave u ovome dijelu Podravine upravo prijelaz kod Drnja. Iz te tvrdnje možemo izvesti pretpostavku da su žitelji Drnja bili uveliko usmjereni na održavanje ovog prijelaza i da je taj prijelaz za njih očito mnogo značio. Riječni prijelazi vjerojatno su uređivani na mjestima gdje je obala bila niska iz sasvim praktične potrebe za pristupom površini vode i plovilima kojima se ostvarivao prijelaz.⁷ Pripadajući opisi uz zemljovide jozefinske izmjere otkrivaju neke podatke o načinu i vrsti prijevoza. Tako je izrijekom zasvjedočeno da su brodovi (skele) bili mali i ne uvijek upotrebljivi. Iz opisa sela Brod i Drnje nalazimo podatke da su na tamošnjem brodogradilištu mogla stati samo dvojica zaprežna kola.⁸

² Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnja, knjiga 8, pripremili Mirko Valentić, Ivana Horbec i Ivana Jukić. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003., karte 3, 4 i 8

³ Isto, 107

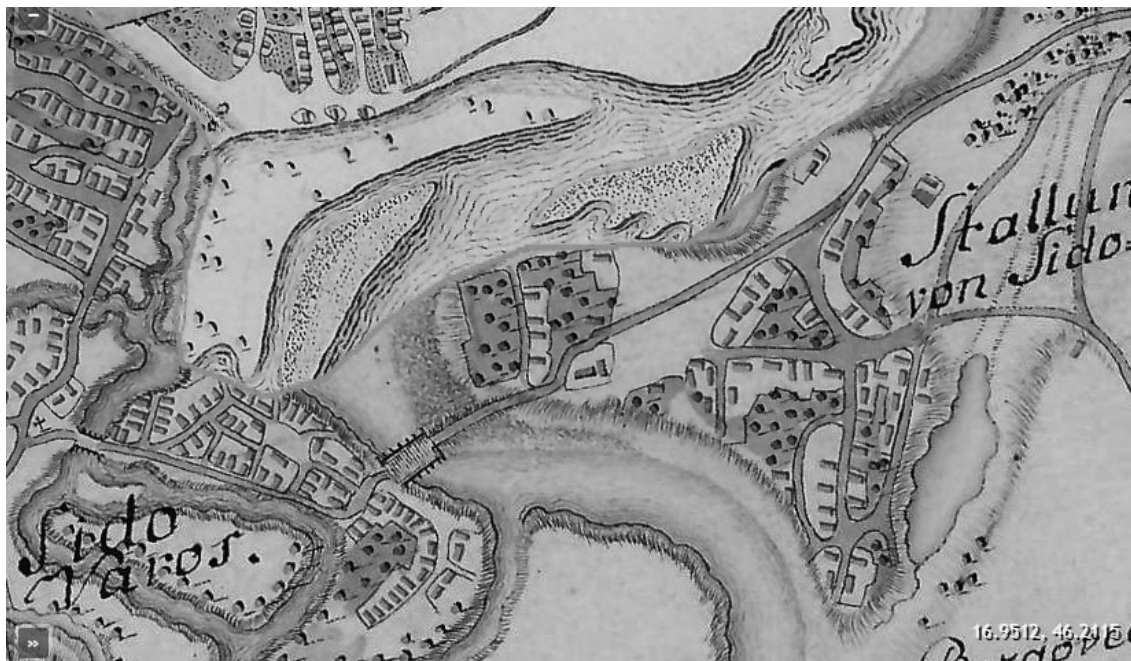
⁴ Isto, karte 3 i 8

⁵ Roksandić, Drago. »Drava u očima jozefinista«. *Ekonomika i ekohistorija* 7 (2011.), 36

⁶ Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnja, 106

⁷ Cik, Nikola. *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća*. Đurđevac: Meridijani, 2016., 46

⁸ Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnja, 106, 164

Slika 1. Most preko rijeke Drave u Židovarošu kod Drnja (Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, karta 3).

Repaški kanal zapravo je dravski rukavac koji je poput otoka omeđivao jedan dio posjeda na lijevoj dravskoj obali. S obzirom da je takvih otoka obgrljenih dravskim rukavcima u to doba bilo nekoliko upravo u blizini sela Sigetec kako svjedoče kartografski izvori iz druge polovine 18. stoljeća, ne treba čuditi sam naziv sela koji očito potječe od mađarske riječi za otok: *sziget*. Prijelaz na Repaškom kanalu opisan je u narativnim izvorima kao »ravna skela« ili u izvorniku na njemačkom jeziku *Plettenüberfuhre*.⁹ O načinu pokretanja i upravljanja takvim brodovima (skelama) u drugoj polovini 18. stoljeća ne znamo gotovo ništa. No, znamo da su prije upotrebe čvrste užadi i kolotura za privezivanje i usmjerenje brodova korišteni pošikači, odnosno »dugi kolci kojima se veslači opiru o dno rijeke i uz pomoć kormilara stižu na drugu obalu«¹⁰ možemo pretpostaviti da je upravo to bio način na koji su brodovi upravljani u ranijem razdoblju.¹¹ O poteškoćama prijelaza preko rijeke Drave u Brodu svjedoče podaci o utapanju četvorice muškaraca 28. veljače 1809. godine kada su prelazili preko rijeke. Toga dana u Dravi su se utopili Matija Šimonović, Grgur Panić i Jakob Šimonović koji su ubilježeni da su porijeklom bili iz Kranjske te brodar iz Broda (latinski *Cymbarium Brodensis*) Martin Veseljak.¹² Potonji je vjerojatno vršio uslugu prijevoza brodom (skelom) preko Drave i prevezio spomenute Kranjce kada su doživjeli nesreću i izgubili život.

NASELJE BROD U DRUGOJ POLOVINI 18. STOLJEĆA

Na desnoj obali rijeke Drave u Đurđevačkoj krajiškoj pukovnici do 1844. godine nalazilo se selo Brod koje očito svoje ime duguje brodovima koji su tamo prometovali na uređenom riječnom prijelazu. Čini se da je smještaj Broda na samoj dravskoj obali njegovim žiteljima omogućavao skromne uvjete za gospodarski, demografski i svaki drugi razvoj. Naime, na raspolaganju je Brođanima bilo samo

⁹ Isto, 164

¹⁰ Turković, Josip. *Podravsko rukotvorje*. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1978., 28

¹¹ Cik, Nikola. *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća*. Đurđevac: Meridijani, 2016., 47

¹² Isto, 72, prema Matičnoj knjizi umrlih.

poljoprivredno zemljište uz korito rijeke Drave koja je često prijetila poplavama i prouzrokovala eroziju tla. Takvi su problemi uslijed katastrofalnih poplava u prvoj polovini 19. stoljeća rezultirali napuštanjem naselja i preseljenjem stanovništva u novoosnovano naselje Ferdinandovec. Specifičan položaj naselja Brod u odnosu na rijeku Dravu i sudbina naselja plijene pažnju istraživača. Tako je Mirela Slukan Altić iskoristila podatke koje nude kartografski izvori kako bi objasnila utjecaj Drave na naselja u neposrednoj blizini te rijeke.¹³ O povijesti Broda i Ferdinandovca najčešće je pisao domaći sin povjesničar franjevac Paškal Cvekan u dvije knjige o Brodu i Ferdinandovcu.¹⁴ Na Cvekanova istraživanja nadovezao se također domaći autor Vjekoslav Robotić.¹⁵ Možemo zaključiti da je šteta što ranije nije korišteno više pisanih povijesnih izvora crkvene provenijencije kao što su matične knjige koje sadrže podatke o stanovništvu Broda i okolnih naselja te omogućavaju izradu demografskih analiza i rekonstrukcija. S obzirom da je preseljenje žitelja Broda u Ferdinandovec (Ferdinant - kako izgovara domicilno stanovništvo) bilo u režiji krajiških vlasti izvori te provenijencije pružaju mnoge vrijedne podatke. Na razvoj naselja u modernom dobu utjecalo je trajno naseljavanje konaka¹⁶ u neposrednoj blizini Ferdinandovca čiji su se žitelji odijelili od matičnih obiteljskih ili kućnih zadruga, naselja i župa (pogotovo iz Đurđevca) i bili uključeni u sastav ferdinandovečke župe i općine.

O skromnim mogućnostima razvoja Broda u 18. i 19. stoljeću svjedoči i položaj naselja u crkvenoj administrativnoj podjeli. Naime, u Brodu je 1782. godine ustrojena samostalna kapelanijska, a župa je osnovana 1811. godine.¹⁷ To znači da su ranije žitelji Broda bili prepušteni dušobrižnicima u okolnim većim naseljima do kojih im zbog karaktera terena nije bilo lako dospjeti. Zbog svojevrsne izoliranosti Brod je bio prilično autarkično naselje pa je ondje uvijek bilo nekoliko obrtnika (stolar, bačvar, tesar, mesar i drugi) službenika vezanih uz krajišku i crkvenu upravu (svećenik, krajiški časnik, zvonar, školnik, primlja i drugi). Zbog zastupljenosti takvih zanimanja u Brodu su bili prisutni mnogi sluge i sluškinje, odnosno povremeni radnici, o čijem »nedomaćem« porijeklu doznajemo također iz upisa u matičnim knjigama. Ono po čemu se Brod razlikovao od drugih naselja u Podravini je prisutnost većeg broja zanimanja vezanih uz rijeku, kao što su mlinari, brodari i slično. Crkvene matične knjige odaju da je u Brodu redovito bio prisutan velik broj stranaca, odnosno došljaka. Bili su to uglavnom oni iz Kranjske (označeni kao *Carniolus*) ili oni iz Ugarske (*ex Hungaria*).¹⁸ Smatram da je to izravan utjecaj prijelaza preko rijeke koji je bio uređen u neposrednoj blizini Broda. Naime, taj je prijelaz povezivao teritorij Vojne krajine i Ugarske (nasuprot Broda bilo je naselje Herszenye, odnosno Rasinja) pa je to ujedno bilo mjesto miješanja stanovništva različitog porijekla, a dijelom jezika i kulture iz hrvatske i mađarske

GODINA	KRŠTENI	UMRLI
1782.	18	13
1783.	17	35
1784.	31	17
1785.	23	21
1786.	14	16
1787.	20	32
1788.	12	13
1789.	7	11
1790.	22	14
1791.	21	9
1792.	10	9
1793.	22	16
1794.	20	23
1795.	21	11
1796.	14	6
1797.	17	19
1798.	15	10
1799.	26	7
UKUPNO	330	282

Tablica 1. Broj rođenih i umrlih u Brodu od 1782. do 1799. godine (podaci iz matičnih knjiga krštenih i umrlih).

¹³ Slukan-Altić, Mirela. »Hidroregulacija Drave i njezini utjecaji na transformaciju prirodnog i kulturnog pejzaža Podravine«. *Podravina* 2 (2002.), 128-152

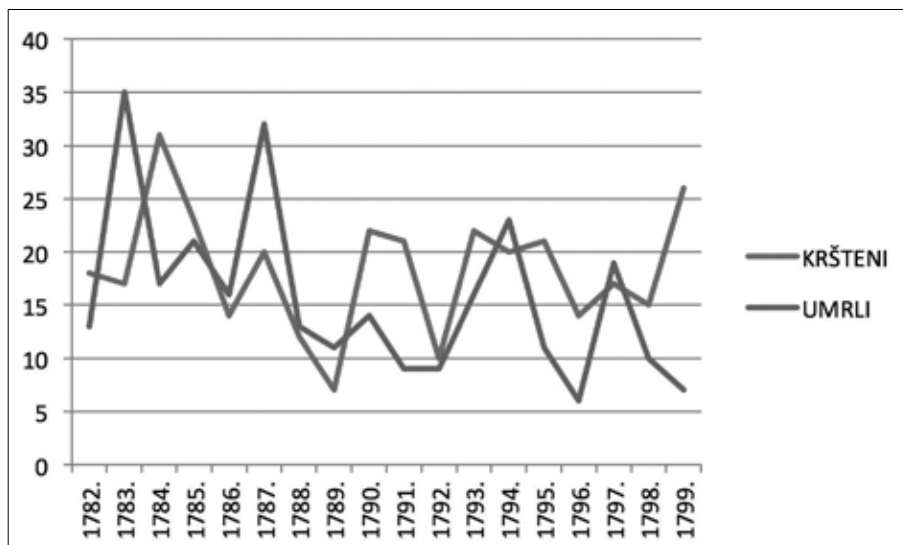
¹⁴ Cvekan, Paškal. Župa i selo Ferdinandovac. Ferdinandovac, 1974.; Cvekan, Paškal. *Ferdinandovac: od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1996.

¹⁵ Robotić, Vjekoslav. *Ferdinandovac: suvremeni razvoj naselja (statistički prikaz)*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1998.

¹⁶ O razvoju konaka u Podravini u drugoj polovini 18. stoljeća vidjeti u: Cik, Nikola. *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća*. Đurđevac: Meridijani, 2016.

¹⁷ Isto, 66-68

¹⁸ Isto, 66-76

Grafikon 1. Grafički prikaz kretanja broja rođenih (krštenih) i umrlih u Brodu od 1782. do 1799. godine (prema podacima iz matičnih knjiga).

Podravine. Osim gospodarskih razloga doseljavanja u Brod iz hrvatskih i habsburških regija možemo detektirati zahvaljujući rekonstrukciji obitelji i obiteljske razloge doseljavanja. To je posebno vidljivo u slučajevima uzadruživanja (pripisivanja ili prikomandiranja) muškaraca ili bračnih parova u krajiške kućne ili obiteljske zadruge s ciljem održavanja zadružnih posjeda i zadružnog načina života.¹⁹

Od godine uspostave kapelanije u Brodu potječu i matične knjige u koje su upisivani podaci o krštenjima, vjenčanjima i pokopima stanovnika sela Brod. Ti podaci nisu mnogobrojni jer je Brod bio po broju stanovnika malo naselje. Iz priložene tablice vidljivo je da je u razdoblju od 18 godina (od 1782. do 1799. godine) u Brodu zabilježeno ukupno 330 krštenja i 282 pokopa. Usporedbe radi, u istom je razdoblju u susjednoj župi sa središtem u Kloštru umrlo 2648 stanovnika, a u Virju je umrlo 2007 stanovnika dok ih je kršteno 2249.²⁰ Unatoč malobrojnosti i relativno nepovoljnim uvjetima za život, broj stanovnika u Brodu bio je u porastu na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće što dokazuje krivulje kretanja broja rođenih (krštenih) i umrlih u Brodu pri čemu možemo detektirati da je krivulja koja prikazuje broj umrlih samo povremeno prelazila iznad krivulje koja prikazuje broj rođenih u naselju.²¹

S obzirom da imamo sačuvanu i matičnu knjigu umrlih od 1782. godine možemo donositi zaključke o trendovima umiranja i kvaliteti života u Brodu u posljednjim desetljećima 18. stoljeća. Na temelju dostupnih i obrađenih podataka moguće je utvrditi povećan broj slučajeva utapanja i nesreća sa smrtnim ishodom koje su se dogodile pri baratanju mlinovima i sa brodovima (skelama) što je za očekivati u naselju kakvo je bilo Brod u ranome novom vijeku. Treba spomenuti da su se neki ljudi utopili pri prelaženju rijeke, drugi tijekom poplava, treći su slučajno upali u rijeku, a četvrti su počinili samoubojstvo utapanjem u Dravi. Osim toga, relativno česte i razorne poplave rijeke Drave negativno su se odražavale na materijalne prilike u selu što je rezultiralo i demografskim štetama.²² Napominjem da bi gospodarske posljedice poplava u Brodu u ranome novom vijeku tek trebalo detaljno proučiti na temelju relevantnih povijesnih izvora. Usporedbom podataka o demografskim kretanjima u Brodu i susjednim podravske župama dolazimo do zaključka da kretanja stanovništva u Brodu prate uobičajene trendove u posljednjim desetljećima 18. stoljeća. Tako je tijekom 1780-ih godina dva puta zabilježena povećana smrtnost. Početkom 1790-ih godina nastupilo je razdoblje pozitivnog prirodnog prirasta kao i u posljednjim godinama 18. stoljeća.

¹⁹ Isto, 70

²⁰ Isto, 265-271

²¹ Isto, 67

²² Isto, 69-73

Slika 2. Kartografski prikaz naselja Brod (na desnoj) i Rasinja (Herszenye, na lijevoj dravskoj obali) na jozefinskoj karti s početka 1780-ih godina (*Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnja, karta 8*).

Prema kartografskom planu s početka 1780-ih godina u Brodu bilo je 60-ak objekata koji su činili tipično krajiško ušoreno naselje. Taj podatak odgovarao bi broju obitelji, odnosno zadruga u Brodu u tome razdoblju. Mirela Slukan-Altić zaključila je na temelju kartografskih prikaza da je selo Brod bilo na nepovoljnom položaju jer bilo unutar jednog dravskog zavoja u kojem su vodene struje s jedne strane erodirale obalu, a s druge strane akumulirale materijal.²³ Unatoč tome, svako izlivanje rijeke za takvo je naselje moglo imati samo negativne posljedice kao što se dogodilo i 1840-ih godina kada je rijeka Drava »preselila« Brod sa svoje desne, na lijevu obalu.

Možemo zaključiti da je unatoč svim poteškoćama koje su opterećivale žitelje Broda zbog položaja njihovog naselja u ranome novom vijeku (posljednjim desetljećima 18. stoljeća) ono imalo privlačnu moć za doseljavanje stanovništva i dovoljno resursa za opstanak domicilnih obitelji. To potvrđuju sumarni, ali i pojedinačni podaci iz zapisa o najvažnijim vitalnim događajima žitelja Broda u matičnim knjigama. Prema tome se čini da je život u neposrednoj blizini rijeke kakva je Drava i uređenog riječnog prijelaza imao više pozitivnih, negoli negativnih obilježja.

DRNJE I OKOLNA SELA U NEPOSREDNOJ BLIZINI DRAVE

U neposrednoj blizini rijeke Drove u drugoj polovini 18. stoljeća na području koprivničke i đurđevačke Podravine nalazila su se sljedeća naselja nizvodno od Legrada: Đelekovec, Torčec, Botovo, Drnje, Peteranec i Sigetec te podalje od same rijeke Hlebina i Molve. Ovdje su analizirani podaci iz matične knjige krštenih (iz posljednjeg desetljeća 18. stoljeća) rimokatoličke župe sa središtem u Drnju, a kojoj su na kraju 18. stoljeća pripadala i naselja Torčec i Botovo. Osim zbog povezanosti preko župnog središta ova naselja možemo promatrati kao jednu cjelinu i zbog male međusobne udaljenosti. U Drnju su tijekom promatranog razdoblja ponekad krštena i djeca iz Sigeca, pa čak i Hlebina. Pastva drnjanske župe u 18. stoljeću vrlo je zanimljiva jer je Drnje bilo krajiško naselje, a u Torčecu i Botovu živjeli su slobodnjaci.²⁴

²³ Slukan-Altić, Mirela. »Hidroregulacija Drove i njezini utjecaji na transformaciju prirodnog i kulturnog pejzaža Podravine«. *Podravina 2* (2002.), 135

²⁴ Petrić, Hrvoje. »Opća povijest Torčeca«. *Povijest Torčeca*, ur. Dragutin Feletar i Hrvoje Petrić. Torčec: Društvo za povjesnicu i starine Torčec, Nakladna kuća Dr. Feletar, 2000., 75-77

Kartografski prikazi s početka 1780-ih godina i narativni izvori svjedoče i o dijelu Drnja koje se naziva Židovaroš (*Sido-Varos*). U Židovarošu bio je najuređeniji prijelaz preko rijeke Drave u obliku mosta. Sudeći prema kartografskim prikazima rijeka Drava u drugoj polovini 18. stoljeća tekla je tik Botova, Drnja i Sigeca stvarajući mnoštvo rukavaca i otoka. Sasvim je jasno vidljivo da je Drava razdvajala drnjanske posjede pa je postojala stalna potreba za prelaženjem rijeke. Naime, spomenuta naselja bila su smještena na desnoj dravskoj obali, a na lijevoj obali bili u zemljišni posjedi i gospodarski objekti koji su imenovani nazivom *Stallungen*, a označavaju štale i štagljeve u kojima je obitavala stoka. Tako nalazimo *Stallungen von Dernye*, *Stallungen von Sido-Varos* i *Stallungen von Sigetec*.²⁵ Mreža puteva odaje da su do tih posjeda žitelji Drnja i Sigeca stizali prelazeći rijeku Dravu. Prema tome možemo zaključiti da su žitelji tih naselja praktički svakodnevno prelazili Dravu iz gospodarskih, a vjerojatno i obiteljskih razloga.

Opis sela Drnje uz jezefinski zemljovid rječito svjedoči o izgledu naselja. »Ovo veliko selo ima četiri dijela: prvi njegov dio, u kojem se nalaze crkva i časničko konačište, leži na otoku koji tvore potok Torčec te jarci kojima istječe voda iz rijeke Drave, i koji je drvenim mostom povezan sa selom Botovom u Civilnom dijelu; (...). Drugi i veći dio, zvan Židovaroš, leži na otočiću koji tvori Drava, i taj je dio povezan s prvim dijelom sela dvama drvenim mostovima, od kojih jedna vodi preko rukavca Drave, a drugi preko potoka Torčeca. Taj je dio novo izgrađenim mostom preko većeg rukavca Drave povezan s četvrtim dijelom sela, koji je najvećim dijelom sastoji od štagljeva i staja za stoku i koji leži na velikom otoku rijeke Drave. Treći dio sela leži na drugoj strani, na lijevoj obali rijeke, i isti se tako u njemu nalaze staje za stoku, štagljevi, a veza s prvim i četvrtim dijelom sela održava se s pomoću ravnih skela.«²⁶ Ovaj opis zorno objašnjava utjecaj rijeke Drave i njezinih zaobalnih voda na naselja smještenih na dravskim obalama. Mnoštvo vodotoka i velike rijeke čiji je vodostaj varirao tijekom godine značilo je zamočvarenost terena i otežano kretanje poljskim putevima što je posvjedočeno na više mjesta u spomenutom opisu iz doba jozefinske izmjere.²⁷ Opisujući prirodna obilježja sela Torčec u drugoj polovini 20. stoljeća Dragutin Feletar nazvao je splet dravskih rukavaca kod tog naselja »hidrografskim čvorom« koji daje »gotovo cijeloj katastarskoj općini Torčec tipične prirodnogeografske oznake zamočvarenog, niskog poloja.«²⁸ Koliko je tim više taj prostor bio zamočvaren u drugoj polovini 18. stoljeća.

Unatoč gore nabrojanim problemima sela na koja sam usmjerio istraživački fokus u ranome novom vijeku pratila su uobičajene demografske trendove. O demografskom potencijalu spomenutih naselja svjedoči činjenica da su u 17. i dijelu 18. stoljeća jednoj župi sa središtem u Drnju pripadala i naselja Torčec, Peteranec i Sigetec od kojih su neka postala samostalne župe kao što je kasnije selo Hlebine izdvojeno iz župe sa središtem u Sigecu.²⁹ S obzirom da je matična knjiga krštenih župe sa središtem u Drnju sačuvana samo za posljednje desetljeće 18. stoljeća analizirani su podaci samo za to razdoblje i oni omogućavaju usporedbu s podacima za naselje Brod. Godine 1790. u matičnu knjigu krštenih upisivani su podaci o krštenoj djeci iz sela Drnje, Botovo, Sigetec i Torčec. To je ujedno jedina godina u kojoj je upisano više krštenika iz Sigeca (njih devetoro). Razlog tome treba tražiti u činjenici da je u Sigecu 1789. godine osnovana samostalna župa³⁰ pa je vjerojatno do istinskog razdvajanja naselja došlo tek nešto kasnije. Do kraja 18. stoljeća još je samo nekoliko krštenika iz Sigeca upisano u matičnu knjigu drnjanske župe. Od rujna do prosinca 1792. godine u Drnju je kršteno osmero djece iz Hlebina. Po nekoliko djece (jedno, dvoje ili troje) iz Hlebina kršteno je u Drnju 1794., 1796. i 1799. godine, dok

²⁵ *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, karta 3

²⁶ Isto, 105-106

²⁷ Isto, 105-110

²⁸ Feletar, Dragutin, Hrvoje Petrić. »Prirodnogeografske i demografske značajke Torčeca«. *Povijest Torčeca*, ur. Dragutin Feletar i Hrvoje Petrić. Torčec: Društvo za povjesnicu i starine Torčec, Nakladna kuća Dr. Feletar, 2000., 19

²⁹ Horvat, Rudolf. Župe u Hrvatskoj Podravini. Zagreb: Kulturno-historijsko društvo »Hrvatski rodoljub«, 1941. (pretisak, Koprivnica, 1997.), 11-12

³⁰ Isto, 12

Slika 3. Drnje i okolna naselja na jozefinskom zemljovidu s početka 1780-ih godina (*Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija, karta 3*).

ih je 1797. godine kršteno čak petoro. S obzirom da su Hlebine prilično udaljene od Drnja možemo pretpostavljati da je možda riječ o krštenju djece iz nekog od sela koje je administrativno pripadalo hlebinskoj župi, a teritorijalno bilo bliže Drnju. Židovaroš se kao mjesto porijekla krštenika u matičnoj knjizi pojavljuje prvi puta 1799. godine, no to ne znači da je to naselje tek tada nastalo jer je od ranije ucrtano na zemljovidima. To znači da su i ranije u Drnju krštena djeca iz Židovaroša, ali je kao mjesto porijekla upisano Drnje. Nažalost, zapisi o krštenjima u matična knjiga iz Drnja ne sadrže opširna svjedočanstva, već samo nekoliko podataka o utjecaju rijeke Drave na razmještaj stanovništva na području župe i na prakse krštenja.

O utjecaju rijeke Drave na svakodnevni život mještana svjedoči jedan od upisa činjenice krštenja u drnjanskoj matičnoj knjizi. Naime, 7. lipnja 1799. godine zabilježeno je krštenje Ivana, zakonitog sina Stjepana i Katarine Pinter koje je obavljeno u Gyékényesu iako je spomenuta obitelj živjela u Drnju. Razlog krštenju izvan Drnja bila je poplava rijeke Drave kako je i navedeno u zabilješci o krštenju na latinskom jeziku: *Baptus est in Gyikönöss ob exundationem Dravi* (Kršten je u Gyékényesu zbog izlivanja Drave). Dijete je krstio župnik u Gyékényesu, a nakon prijave u Drnju upis je napravljen i u tamošnjoj matičnoj knjizi.³¹ Možemo pretpostaviti da se obitelj Pinter u vrijeme rođenja sina Ivana nalazila na posjedima na lijevoj obali rijeke Drave te zbog poplave nisu mogli donijeti dijete na krštenje u matičnu župu već im je to bilo lakše napraviti u Gyékényesu.

Povijesni izvori za proučavanje naselja smještenih u neposrednoj blizini rijeke Drave u koprivničkom dijelu Podravine, odnosno Vojne krajine na kraju 18. stoljeća najviše govore o utjecaju Drave na izgled i razmještaj naselja. Vrlo su vrijedni podaci koji svjedoče o različitim načinima ostvarivanja prometne komunikacije u kraju gdje je prelaženje vodotoka (bilo korištenjem mostova ili brodova,

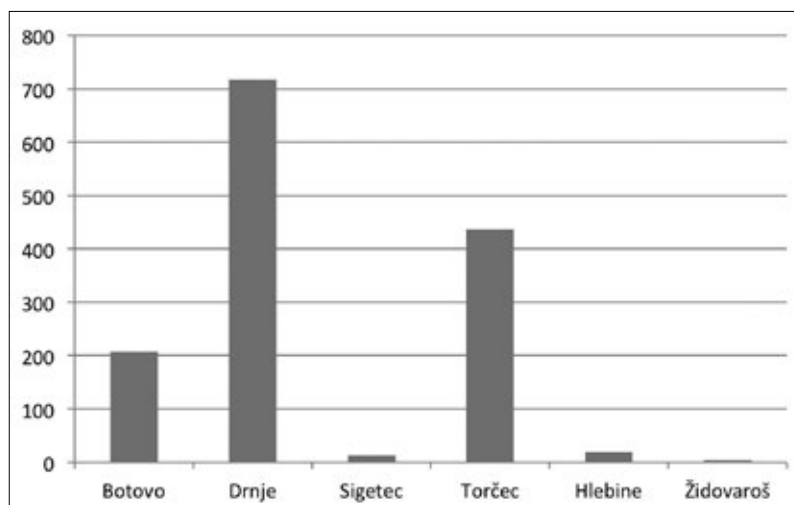
³¹ Matična knjiga krštenih rkt župe u Drnju od godine 1789., <https://www.familysearch.org>

Tablica 2. Podaci o broju krštenih u drnjanskoj župi distribuirani po naseljima iz kojih su potekli krštenici od 1790. do 1799. godine.

GODINA	Botovo	Drnje	Sigetec	Torčec	Hlebine	Židovaroš	UKUPNO
1790.	26	68	9	37	0	0	140
1791.	25	58	0	59	0	0	142
1792.	20	98	0	42	8	0	168
1793.	25	71	0	54	0	0	150
1794.	23	68	1	50	2	0	144
1795.	22	90	0	44	0	0	156
1796.	16	72	0	35	1	0	124
1797.	13	65	0	37	5	0	120
1798.	22	56	0	28	0	0	106
1799.	16	72	3	51	3	2	147
UKUPNO	208	718	13	437	19	2	1397

odnosno skela) bila svakodnevna potreba zbog gospodarskih i obiteljskih razloga. S obzirom da je sačuvana samo matična knjiga krštenih za župu sa središtem u Drnju koja sadrži podatke o broju rođenih, a ne raspolažemo podacima o broju umrlog stanovništva ne možemo izraditi pouzdanu demografsku analizu. No, dostupni podaci govore u prilog činjenici da je ondje barem u nekim razdobljima vladao pozitivni prirodni prirast. Iz podataka prikazanih u Tablici 2 i Grafikonu

Grafikon 2. Udio pojedinih naselja među krštenicima upisanim u drnjanskoj matici od 1790. do 1799. godine.

2 vidljivo je da je u posljednjem desetljeću 18. stoljeća najviše stanovništva na području župe živjelo u Drnju, zatim u Torčec, a najmanje naselje bilo je Botovo. Hlebine, Sigetec i Židovaroš u tom su desetljeću tek nekoliko puta navedeni kao mjesto porijekla djece koja su krštena u Drnju. Najveći broj krštenih u promatranom razdoblju zabilježen je 1792. godine, a ujedno je tada bilo najviše krštenih i u samome Drnju. Pri kraju stoljeća u sva tri naselja zabilježen je najmanji broj krštenih što se odrazilo i na ukupni broj krštenih u drnjanskoj župi 1798. godine. Kad bi postojali podaci o broju umrlih u istome razdoblju mogli bismo donijeti preciznije zaključke o demografskim kretanjima u Drnju krajem 18. stoljeća.

Detaljna analiza podataka iz matičnih knjiga iz naselja sa šireg područja uz rijeku Dravu i pronalazak novih svezaka matičnih knjiga (ukoliko su sačuvani) omogućila bi donošenje pouzdanijih zaključaka. Budući da je u prvoj polovini 19. stoljeća zabilježen proces intenzivnog naseljavanja Prekodravlja u kojem je sudjelovalo stanovništvo upravo iz naselja o kojima je u ovome poglavlju bilo riječi, možemo pretpostaviti da je tome pridonijela napućenost područja u neposrednoj blizini rijeke Drave. Za pronalazanje odgovora na pitanje u kolikoj je mjeri to bio razlog preseljavanja, a u kolikoj je mjeri

rijeka Drava onemogućavala razvoj naselja na svojim obalama očito treba provesti analizu podataka koji svjedoče o dobu prve polovine 19. stoljeća. Ovdje mi zbog teme rada preostaje uputiti na literaturu koja govori o intenzivnom naseljavanju Prekodravlja u prvoj polovini 19. stoljeća. Pritom je značajne doprinose dao slikar i pisac Ivan Večenaj (1920.-2013.) čije detaljne opise nekih događaja iz prošlosti Prekodravlja (pogotovo sela Gola) prvenstveno možemo smatrati odrazom želje za objašnjenjem prošlosti svojeg zavičaja i vrijednog prikupljanja povijesnih izvora i podataka o svojem rodnom kraju.³² O planskom preseljenju stanovništva iz naselja s desne obale rijeke Drave u Prekodravlje pisao je i Hrvoje Petrić.³³

ZAKLJUČAK

Na temelju skromne količine podataka provedena je analiza demografskog stanja nekih naselja koja su krajem 18. stoljeća bila smještena na desnoj obali rijeke Drave na području koprivničke i đurđevačke Podravine. U tome razdoblju nisu utvrđeni izraziti nepovoljni utjecaji rijeke Drave na stanovništvo osim povremenim problema u svakodnevnom životu kao što je prometovanje i obavljanje vjerskih dužnosti. No, to ne znači da blizina rijeke Drave nije nepovoljno utjecala na takva naselja jer je to dokumentirano primjerice za razdoblje prve polovine 19. stoljeća. O tome posebno detaljno svjedoče kartografski i narativni izvori iz doba jozefinske topografske izmjere. S obzirom da je su u naselju Brod krajem 18. stoljeća zabilježeni pozitivni demografski trendovi možemo zaključiti da je na to možda utjecao uređeni riječni prijelaz na Dravi. U mjestima gdje je postojala praktički svakodnevna potreba za prelaženjem rijeke Drave zbog gospodarskih razloga postojalo je više manjih prijelaza koji nisu bili jako pouzdani. Primjer takvih naselja su ovdje opisani Drnje, Botovo i Sigetec. S druge strane, u Drnju je bio uređen jedan od rijetkih riječnih mostova. Za pouzdanije zaključke o promatranom razdoblju trebalo bi analizirati podatke i za druga naselja u Podravini što bi zahtijevalo dugotrajnije istraživanje i rezultiralo opširnijim radom. Stoga ovaj rad može poslužiti kao polazište za daljnja istraživanja.

POPIS KORIŠTENIH IZVORA I LITERATURE

1. Cik, Nikola. *Ekohistorija Đurđevca i Virja u drugoj polovini 18. stoljeća*. Đurđevac: Meridijani, 2016.
2. Cvekan, Paškal. *Ferdinandovac: od Broda na Dravi do Ferdinandovca u močvari*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1996.
3. Cvekan, Paškal. *Župa i selo Ferdinandovac*. Ferdinandovac, 1974.
4. Feletar, Dragutin, Hrvoje Petrić. »Prirodnogeografske i demografske značajke Torčeca«. *Povijest Torčeca*, ur. Dragutin Feletar i Hrvoje Petrić. Torčec: Društvo za povjesnicu i starine Torčec, Nakladna kuća Dr. Feletar, 2000.
5. Horvat, Rudolf. *Župe u Hrvatskoj Podravini*. Zagreb: Kulturno-historijsko društvo »Hrvatski rodoljub«, 1941. (pretisak, Koprivnica, 1997.)
6. *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Đurđevačka pukovnija*, knjiga 8, pripremili Mirko Valentić, Ivana Horbec i Ivana Jukić. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003.
7. Matična knjiga krštenih rkt župe u Drnju od godine 1789., <https://www.familysearch.org>
8. Petrić, Hrvoje. »Naseljavanje Prekodravlja« (<http://povijest.net/naseljavanje-prekodravlja/>), pristup ostvaren 4. studenog 2017.
9. Petrić, Hrvoje. »Opća povijest Torčeca«. *Povijest Torčeca*, ur. Dragutin Feletar i Hrvoje Petrić. Torčec: Društvo za povjesnicu i starine Torčec, Nakladna kuća Dr. Feletar, 2000.
10. Petrić, Hrvoje. *Općina i župa Drnje: povijesno-geografska monografija*. Drnje: Nakladna kuća Dr. Feletar, 2000.
11. Robotić, Vjekoslav. *Ferdinandovac: suvremeni razvoj naselja (statistički prikaz)*. Ferdinandovac: Općina Ferdinandovac, 1998.

³² Večenaj-Tišlarov, Ivan. *Mojemu zavičaju*. Gola: Prosvjeta, 1992.; Večenaj, Ivan. *O životu u Goli kroz dvjesto godina*, ur. Dragutin Feletar. Gola: Bogadigrafika, 2013.

³³ Petrić, Hrvoje. »Naseljavanje Prekodravlja« (<http://povijest.net/naseljavanje-prekodravlja/>), pristup ostvaren 4. studenog 2017.

12. Roksandić, Drago. »Drava u očima jozefinista«. *Ekonomska i ekohistorija* 7 (2011.)
13. Slukan-Altić, Mirela. »Hidroregulacija Drave i njezini utjecaji na transformaciju prirodnog i kulturnog pejzaža Podravine«. *Podravina* 2 (2002.)
14. Turković, Josip. *Podravsko rukotvorje*. Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 1978.
15. Večenaj-Tišlarov, Ivan. *Mojemu zavičaju*. Gola: Provjeta, 1992.
16. Večenaj, Ivan. *O životu u Goli kroz dvjesto godina*, ur. Dragutin Feletar. Gola: Bogadigrafika, 2013.

SUMMARY

This paper presents the results of a comparative analysis of several settlements in the Koprivnica and Đurđevac areas of Podravina which were located near the Drava river in the second half of the 18th century. The research is focused on the position of settlements in relation to the river Drava and on the population, i. e. the demographic situation in the villages Torčec, Botovo, Drnje and Brod. The data from the church registers were used for demographic analysis while cartographic and narrative sources of the Military Frontier provenience and the findings of other researchers were used for the study of the environment. Particular attention is paid to the well-maintained crossings over the river Drava which have affected population movements in this part of Podravina. Comparing with other settlements of that time period, it is established that the trends of population in the observed settlements were usual. In the settlements of Podravina near Koprivnica the river Drava had the greatest impact on settlement features and traffic infrastructure. The well-maintained river crossing at the Brod settlement in the Đurđevac Frontier regiment obviously had a favorable impact on economic and demographic conditions in that settlement.